

kulten behandler Hoffmann på grundlag af Eirik Vandvik og andre norske forskere, Erikskulten noget mere kortfattet. Interessen for sidstnævnte er dog ikke mindsket i Sverige, smlg. Nils Sundquist i årbogen *Uppland* 1977, 75-95.

Hoffmanns hovedsigte i den anden afhandling er at demonstrere måden at »tage til konge«. (Smlg. dens., Die Einladung des Königs bei den skandinavischen Völkern im Mittelalter, *Mediaeval Scandinavia* 8, 1975, 100-139). Saxo bliver selvfølgelig benyttet i vidt omfang, ligesom de norrøne sagaer. Problemformuleringen finder vi i indledningen: »... wird es von besonderem Interesse sein, die Wandlung des Königtums durch die Christianisierung zu erschliessen« (s. 3). Undersøgelser om »Thronerhebungsbräuche und Wahlhandlungen« i det gamle nordiske kongedømme foreligger for Norge og Sverige, men ikke for Danmark, siger Hoffmann. »So versucht die folgende Abhandlung, hier eine Lücke zu schliessen«. Dette er for så vidt rigtigt, som de hidhørende problemer normalt kun er blevet studeret i forbindelse med kongedømmet i funktion. Begrundelsen for at isolere kongevalgsproblemerne fra et studium af kongens magtudøvelse giver Hoffmann s. 2: »Dort nämlich, wo der entscheidende Hebel zur Durchsetzung der Thronfolge lag, befand sich auch die staatliche Macht«. Altså, tronfølgeordninger ikke betragtet abstrakt, men som ét af kongemagtens udfoldelsesområder. Hvis arbejdet kan betragtes som retshistorisk, så er der dog ikke tale om retsudviklingen alene. Hoffmann tager også stilling til, om man i hvert enkelt tilfælde kan konstatere en bestemt retsopfattelse til fordel for den endelige kongevalgsprocedure, eller om sagens udgang dikteres af rent magtsprog. Man kommer her naturligvis ind på problemerne om, for hvilket tidsrum de meninger er gyldige, som sagaerne og Saxo lægger i munden på deres talerør i fortællingen. Hoffmann støtter sig til sprogforskernes dateringer af disse kilder. Hans overblik over litteraturen på dette felt er betydelig. Det må siden overlades til enkeltundersøgelser i enkelte tilfælde at prøve de fremlagte tolkninger og vurderinger. Da bogens tema følges op til reformationen, må man forudse, at den vil blive til det standardværk på tysk sprogområde, som den, der ikke kender et skandinavisk sprog, griber til.

Tore Nyberg

Walther Kienast: Deutschland und Frankreich in der Kaiserzeit (900-1270). Weltkaiser und Einzelkönige. I-III. Stuttgart, Hiersemann, 1974-75. Monographien zur Geschichte des Mittelalters in Verbindung mit Friedrich Prinz herausgegeben von Karl Bosl, 9, I-III. CXXXI + 785 s.

Walther Kienast udgav sit værk »Deutschland und Frankreich in der Kaiserzeit« første gang 1943. Som han siger i det nu genoptrykte forord til første oplag, var der tale om et bestillingsarbejde inden for rammerne af krigsanstregelserne. Under samme titel, men med undertitlen »Weltkaiser und Einzelkönige« kom Kienast 1974-75 med en i væsentlige henseender ny bog i tre bind i den af Karl Bosl redigerede række af monografier til middelalderens historie. (Første bd. A. Haverkamp, kom 1970, smlg. anmeldelse HT). Den aldrende historikers forskningspræstation er betydende allerede i det ydre, navnlig når man tager den 100 siders litteraturfortegnelse, de 80 sider ekskurser og de 50 sider register i betragtning; den egentlige tekst fylder 654 sider, af hvilke de fleste efter ældre tysk model indtil mere end den halve sides højde består af fodnoter med kildehenvisninger, diskussioner og referencer.

At undersøge »Tysklands« og »Frankrigs« forhold til hinanden i den periode, da de to størrelser først er på vej til at tage form (900-1270), indebærer nødvendigvis en koncentration på grænscområderne mellem det østfrankiske og det vestfrankiske rige. Da

der mellem de to efterfølgerstater til Karl den Stores rige også fandtes et mellemrige, Lothar II.s senere såkaldte Lothringen, så er det givet, at foreliggende værk i vid udstrækning former sig som historien om kampen om Lothringen, hvori så nuværende Elsass og det gamle Burgund – nuv. Schweiz – bliver trukket ind. Første hoveddel hæfter sig stærkt ved overfladen af dette konfliktforløb og viser sig derved i grundtone og tendens at være stærkest afhængigt af bogens første oplag af 1943. Det er kronisternes historie, der møder os i Kienasts tekst, som bliver et kæmperepertoire til kildematerialet og den videnskabelige diskussion om de mere end 300 års historie, der bliver behandlet. At Kienast føler sig forpligtet over for en vist nok stortysk, men vestlig, videnskabelig tradition, tydeligt præget af positivismen og forestillingen om historikeren som objektiv dommer over tidsforløbet, gør han ikke forsøg på at skjule – smlg. blandt bogens mottoer citerer fra Lenin og Gomulka, som vel er blevet sat ind i ironisk-polemisk hensigt. På den anden side markerer han i sit forord, at franske anmeldere som Boutruche og Folz efter krigen vurderede værkets videnskabelige kvalifikationer uden rancune, og at hans høje syn på den tyske opgave i Europas historie ikke har forhindret ham i at erkende modstanderens storhed.

Kienast skriver politisk og ideologisk historie. I anden hoveddel går han ind under begivenhedernes overflade og viser derved, at første hoveddel skal bruges som en slags opslagsværk for enkeltdata. Hovedvægten og bogens værdi som indlæg i en aktuel forskningsdebat ligger i gennemgangen af ideen om verdenskejseren, sådan som man møder den blandt højmiddelalderens jurister, kanonister og historieskrivere. Det er karakteristisk, at det mest omfattende opslagsord i sagsindeks er »Dominium mundi«. Det er egentlig det, bogen handler om. Forestillingen om et imperialt kongedømme, et kejserligt verdensherredømme, dels inden for det tyske rige, dels i England, Frankrig, Skandinavien og andre stater, bliver genstand for en omhyggelig analyse og vurdering. Kienast synes at ville føre en stor del af højmiddelalderens ideer i denne retning tilbage til byzantinske forbilleder, som fik nyt liv, dels ved lovstudiet i Bologna, hvor Justinians lov blev studeret, dels ved det igen og igen opflammende Romsværmeri, som førte til studium både af oldtidens og af det byzantinske riges statsindretninger og herskerkrav. Byzans synes således at have spillet en umådelig rolle som model for de europæiske samfunds tiltagende statslighed og herskerideologi, omend ad omveje. Efter studiet af juristernes dominium-mundi-idé og papalismens fremkomst på arenaen vurderer Kienast i et stort, nyskrevet afsnit Frederik II og Ludvig den Hellige over for hinanden ud fra de aspekter, han forinden har ridset op. Skal nogle enkeltheder gribes ud af helheden, så kan det måske markeres, at Kienasts styrke snarere ligger i ottonsk, salisk og staufisk tid end i karolingisk tid. Når han s. 258 siger, at det var »nach fränkischer Auffassung«, at Byzans trone blev betragtet som vakant, da Irene regerede i årene før 800, så er dette ikke overensstemmende med de forskere, som i en sådan anskuelse af Byzans tronforhold ser et element i den romersk-pavelige translationsteori. Det er rammende karakteristisk af forskellige typer af kejserideologi, f. eks. s. 338: »Die Salier hatten mit den Königen des Westens, besonders mit den französischen, immer als gleich zu gleich verkehrt und sie mit schuldigem Respekt behandelt. Unter Barbarossa gewann die kaiserliche Würde, antik ausgerüstet, einen aggressiven Sinn und verletzte die Nachbarstaaten«. Om Frederik II: »... die monarchia mundi des über die Völker und Königreiche gesetzten Kaisers dröhnt aus seinen Diplomen und Manifesten«. Interessant er påvisningen af kun et eneste sted i den angelsachsiske historiografi, hvor der synes at være tale om en anerkendelse af den tyske kejser som en slags overherre over al verdens kongeriger: William of Newburgh, cit. note 614 med udtrykket *imperator ille noster*, når samme skribent i øvrigt kalder kejseren *imperator Latinus* (smlg. s. 365, 378) – spørgsmålet er naturligvis, om ikke udtryk-

ket er så svagt, at det bliver til en rent retorisk figur, »vores kejser« i betydningen »den kejser, vi lige taler om«. Den omvendte, tyskfjendtlige tendens er hyppigere, f. eks. ved John of Salisbury (s. 363 ff.). Også Knud den Stores og de danske kongers holdning til et eget overherredømme over flere riger, hhv. til den tyske konges stilling som sådan, bliver genstand for vurdering inden for rammen af den almindelige problemstilling.

Tore Nyberg

Berent Schwineköper: Königtum und Städte bis zum Ende des Investiturstreits. Die Politik der Ottonen und Salier gegenüber den werdenden Städten im östlichen Sachsen und in Nordthüringen. Vorträge und Forschungen, Sonderband 11, hrsg. v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte. Sigmaringen, Jan Thorbecke 1977. 167 s.

Temaet, behandlet mundtligt i *Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte* på Reichenau 1969, præsenteres her som en indledende oversigt på 10 sid., en samling bymonografier, og en sammenfatning med konklusioner på 20 sid. Oplægget er således ikke uligt Erich Herzogs værk *Die ottonische Stadt* fra 1964. Schwineköper, som forlængst har gjort sig fortjent ved fine undersøgelser over Magdeburgs opkomst, præsenterer kun indlandsbyer, heraf en række bispebyer: af de 13 udvalgte byer genfinder man således hele 7 i Herzogs bog. Tyngdepunktet ligger dog ikke på det kirkelige, som hos Herzog, men på de tyske kongers interesse i de vordende byer og deres muligheder for at lænke og påvirke deres udvikling ved beskyttelse og fiskale love. Kongerne synes derved ikke at have drevet den bevidste bypolitik, som en ældre byhistorisk forskning plejede at læse ind i privilegietildelinger og kongelig domsudøvelse. Der er godt udarbejdede planer til alle byer, dog i et meget lille tryk.

Tore Nyberg

Hallvard Trættemberg: Geistlige segl i Oslo bispedømme ca. 1200–1537. Det norske Videnskaps-Akademi. Skrifter. II. Historisk-Filosofisk Klasse. Ny serie nr. 13. Oslo–Bergen–Tromsø, Universitetsforlaget 1977. 159 s. N. kr. 55,00.

Med denne bog fortsætter forfatteren det arbejde, som han i 1953 og 1968 havde påbegyndt med afhandlingerne *Geistlige segl i Nidaros* (Den norske kirkeprovins 1153–1953, udk. i Trondheim) *Geistlige segl i Bergens bispedømme* (festskriftet Bjørgvin bispestol, udk. i Bergen), og indledningen i nærværende arbejde slutter sig også nært til redegørelserne i Bergensfestskriftet. Som naturligt er, gøres der klart opmærksom på, hvilke vanskeligheder man står over for ved gengivelsen af seglene, ikke blot dem, der skyldes beskædigelser i tidens løb, men også, at det anvendte voks i norske segl gennemgående anses for at være af dårlig kvalitet. Enhver, der har haft et segl i hånden, må give forfatteren ret i, at det kan være overordentlig vanskeligt at nå til den fuldkomne gengivelse. I mere end 200 år har man forsøgt sig med tegninger, kobberstik, fototypier, fotografier efter farvede og ufarvede afstøbninger eller direkte efter fotos. Trættembergs indlæg fortsætter den diskussion, som Anders Thiset rejste i anmeldelsen af Henry Petersen, *Danske gejstlige Sigiller* (HT 6. r. I, s. 725 ff.). I modsætning til Henry Petersen, der lod Th. Bergh tegne, hvorefter tegningerne måtte overføres til den litografiske sten med svækkelse af den fuldtro gengivelse som resultat, er Hallvard Trættemberg selv en yderst habil tegner, idet han har leveret omkr. 40 tegninger. De 148 bevarede segl er afbildet på s. 97–159,